

Koroonavaidlused aastal 2022

Ants Nõmper, Kairi Kilgi – Ellex Raidla Advokaadibüroo

Nüüdseks on 2019. aastal alguse saanud globaalne koroonapandeemia lõpuks rahunenud ning koroonavaidlused ei domineeri enam igapäevaselt meie meediakanalites. COVID-19 pole küll kuhugi kadunud ning ennatlik oleks ka väita, et pandeemia on läbi, kuid tundub, et 2022. aasta jooksul õppis ühiskond selle uue reaalsusega elama. Oleme leppinud, et koroonaviirus jääb meiega ning sellega tuleb arvestada ka edasises elus.

Rahulikumal ajal on sobilik vaadata tagasi ajale, kui olukord oli tormilisem. 2022. aasta algas omikrontüve Eestisse jõudmise ning selle kiire levikuga, mis tõi kaasa rekordhulga nakatumisi. Võrreldes varasemate lainetega esines aga vähem rasket haigestumist ja haiglaravi vajadust, mis viis koroonapiirangute järkjärgulise tühistamiseni möödunud aasta märtsis ja aprillis.

Lisaks haigestumistele tõi koroonaviirus Eestis kaasa ka ennenägematu kaebuste laine Vabariigi Valitsuse vastu. Sajad koroonapiirangutega rahulolematud eestlased pöördusid riigi vastu kohtusse oma vabaduste riive pärast. Vaidlused jätkusid ka pärast piirangute kehtetuks tunnistamist, et kohtud tagantjärele tuvastaksid, et piirangud olid õigusvastased. Käesolevas artiklis on antud ülevaade sellest, milliste probleemidega puutus kokku kohtusüsteem koroonakriisi ajal ning kuidas need lahendati.

ÜLEVAADE KOHTUVAIDLUSTE SISUST

Suur kaebuste hulk oli reaktsiooniks piirangutele, mis valitsus 2021. aasta sügisel kehtestas. Eelkõige soovisid kaebajad vabaneda enda tegevusi piiravatest liikumispiirangutest ja üritustel osalemise keeldudest,

koroonatõendi näitamise ja kontrollimise kohustusest, karantiini- ja eneseisolatsioonikohustusest ning maski kandmise kohustusest. Piirangud olid karmimad inimeste suhtes, kes ei olnud vaktsineeritud, kes ei olnud haigust läbi põdenud või kelle läbipõdemisest oli möödas üle 180 päeva. Seetõttu oli paljude vaidluste keskseks küsimuseks, kas selline isikute eristamine oli põhjendatud või oli tegemist diskrimineeriva kohtlemisega.

Kaebajad väitsid, et vaktsiinid ei ole tõhusad ega ohutud ning et riigi kehtestatud meetmed on viiruse leviku tõkestamiseks kasutud. Paljud kaebajad olid veendunud, et piirangute eesmärgiks sai olla üksnes sundvaktsineerimine. Kaebajate arvamus ei olnud aga kooskõlas teadlaste arvamusel ajaperioodil, mil valitsus oma otsuseid tegi ja piirangud kehtestas. COVID-19-vaktsiinid olid piirangute kehtestamise ajal olemasoleva teabe alusel tõhusad ning ohutud, kaitstes inimesi efektiivselt nakatumise ja raske haigestumise vastu. Ühiskonna laialdast vaktsineerimist nähti kui hädavajalikku meetodit, et pandeemia kontrolli alla saada ning võimalikult paljude inimeste elu ja tervist kaitsta.

2022. aasta alguses jõudis halduskohus esimeste kohtulahenditeni. Kokku tegi Tallinna Halduskohus 2022. aastal koroonavaidlustes 11 otsust, mis on nüüdseks jõustunud. Hulk halduskohtu otsuseid kaevati ka edasi teise kohtuastmesse ning 2022. aasta lõpus jõudis esimeste otsusteni ka Tallinna Ringkonnakohus.

Valdavalt jätsid kohtud kaebused rahuldamata. Kohtud leidsid, et piirangud olid põhjendatud ning mittevaktsineeritud isikuid ei diskrimineeritud. Piiranguid põhjendas

eelkõige vajadus suurendada ühiskonnas vaktsineeritud isikute osakaalu ning vähendada nakkusohelikemate ja riskirühmadesse kuuluvate inimeste nakatumist. Eesmärk oli ka tagada, et haigusjuhtude arvu suurenemine ei hakkaks ohustama tervishoiusüsteemi toimepidevust. Pandeemia pani mitmel korral meditsiinisüsteemi viimase piirini proovile ning ajutiselt tuli haiglatel plaaniline ravi isegi peatada. Selliste olukordade ärahoidmiseks pidasid kohtud põhjendatuks ka selliseid piiranguid, mis riivasid küllaltki oluliselt inimeste vabadusi.

2022. aasta kõige märgiliseima lahendi koroonavaidlustes tõi aga kaasa halduskohtu vastupidine otsus, millega kaebus saadeti Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve komisjonile. Riigikohus pidi hindama, kas piirangute kehtestamise aluseks olnud seadusesätted on kooskõlas põhiseadusega.

Kokkuvõtlikult otsustas ka Riigikohus, et piirangud olid eesmärgipärased ning kooskõlas seaduse ja põhiseadusega. Inimeste elu ja tervise kaitsmine ning ühiskonna kui terviku toimimise tagamine on kaalukad eesmärgid, mis võivad kaaluda üles muude põhiõiguste tagamise vajaduse (1).

VAKTSINEERIMINE KUI PÕHIÕIGUSTE RIIVE

Koroonavaidlused andsid kohtutele, sealhulgas Riigikohtule, võimaluse anda üksikasjalik hinnang mitmele meditsiiniõiguslikult huvitavale ja olulisele küsimusele, mis tavaolukorras ehk ei olekski niipea kohtute lauale jõudnud.

Näiteks analüüsisid kohtud mitme nurga alt vaktsineerimisega seotud õiguslikke küsimusi. Küsimuses, kas koroonapiiran-

gutega oli kehtestatud sisuliselt sundvaksineerimine, leidis Riigikohus, et kuna piirangutest lõplikult vabanemine oli sisuliselt võimalik üksnes korduva vaksineerimise teel, tähendas see tõesti, et kehtis kaudne vaksineerimisnõue – inimestel ei olnud täiesti vaba otsustusõigus enda vaksineerimise üle.

Küll aga ei leidnud Riigikohus, et sellise kaudse vaksineerimisnõude kehtestamine oleks olnud õigusvastane, arvestades, et ka inimeste elu ja tervis ning riigi tuumikfunktsioonide lakkamatu toimimine, mille kaitseks vaksineerimisnõue oli kehtestatud, on väga kaalukad põhiseaduslikud eesmärgid. Samuti märkis Riigikohus, et kaudne vaksineerimisnõue ei alanda inimvääriskust.

Teatav hulk ühiskonnast, nii Eestis kui ka väljaspool, on vaksineerimise ja igasuguse vaksineerimisele survestamise vastu, leides, et vaktsiinid põhjustavad erinevaid haigusi või terviseprobleeme. Sellistele seisukohtadele Riigikohtu otsusest toetust ei leia. Riigikohus on küll ära märkinud, et vaktsiinidega kaasnevad oma riskid (kõrvalmõjud), äärmuslikel juhtudel võib vaktsiin põhjustada surma, kuid tõsiste kõrvaltoimete tõenäosus on siiski väga väike ning ei kaalu üles vaktsiinidest saadavat kasu.

TEADUSPÕHINE LÄHENEMINE KOHTUOTSUSTES

Kohtud pidid lahendama ka olukorra, kus neilt oodatakse otsuseid küsimustes, mille kohta neil tegelikult erialast pädevust ei ole. Kohtunikud pole arstid ega viroloogid, kes oskaksid iseseisvalt hinnata, kas piirangud olid koroonapandeemia kontrolli alla saamiseks ja inimeste tervise kaitseks vajalikud. Sellises olukorras tuginevad kohtud vastava eriala asjatundjate seisukohtadele ehk teevad kindlaks, kas piirangute taga on teaduslik põhjendus. Koroonapandeemia algusaegadel oli see aga keeruline, kuna teadusandmed olid puudulikud, pidevalt uuenevad ja tihti omavahel vastukäivad.

Juhised, millistele allikatele on otsuse tegemisel õige tugineda ning kuidas tulla toime vastuoluliste allikatega, andis Riigikohus juba 2021. aasta 25. novembri otsuses (2), milles Riigikohus tugines süsteemselt kogutud, analüüsitud ja hinnatud teadusandmete tervikraportitele ning riigiülestele uuringutele (nt Haiguste Ennetamise ja Tõrje Euroopa Keskuse raportid). Muu hulgas leidis Riigikohus, et sellised tõendid kinnitasid, et vaksineeritud või haiguse läbi põdenud inimeste puhul oli nii nakatumise kui ka raske haigestumise tõenäosus väiksem kui vaksineerimata isikute puhul. Riigikohus märkis, et teadusandmete põhjal metoodiliselt tehtud järeldustele tuginemist ei takista see, kui osa teadlasi on teistsugusel seisukohal. Teadusandmeid koroonaviiruse teemal tuleb paratamatult pidevalt juurde ning neid tuleb pidevalt uuesti hinnata.

Sellest põhimõttest tulenevalt arvestasid kohtud ka hilisemates kohtuasjades süsteemselt kogutud teadusandmete tervikraporteid, pidades õigeks jätta tähelepanuta üksikute teadlaste vastuolulised hinnangud.

Viirus arenes ja muteerus kiiresti ning teadusandmed ei jõudnud sellega sammu pidada. Paratamatult on veelgi aeglasem nende riigiasutuste töö, kes peavad otsuseid tegema teadusandmetest lähtudes. Samuti tähendab nii viiruse muteerumine kui ka teaduse areng seda, et varasemad teadmised võivad hiljem osutuda ebaõigeks ning nende alusel tehtud toimingud tunduvad tagantjärele ebasobivad. See aga põhjustab inimestes rahulolematust ja usaldamatust.

Kohtud arvestasid, et kuna valitsus ei saanud piirangute kehtestamise ajal tulevikku ette näha, tuli hinnata seda, milline oli olukord ning millised olid olemasolevad teadmised piirangute kehtestamise ajal. Kuigi hiljem selgus, et näiteks vaktsiinide efektiivsust hinnati üle, on kohtulahendite valguses saanud kinnitust, et riigile ei saa ette heita,

et otsuseid tehti sel ajal eksisteerinud parima teadusteadmise alusel.

KOKKUVÕTE

Kohtud on koroonavaldluses läbivalt möönnud, et koroonapiirangud riivasid inimeste mitmeid põhiõigusi, eriti tegutsemis- ja liikumisvabadust, ning seda küllaltki intensiivselt. Küll aga olid piirangud vajalikud inimeste elude ja tervise kaitseks ning ühiskonna kui terviku ja riigi tuumikfunktsioonide lakkamatu toimimise tagamiseks. Riigi tuumikfunktsioonide hulka kuulub ka tervishoiusüsteem ning inimeste elu ja tervise kaitse ei tähenda ainult kaitset pandeemia eest. Pandeemia ajal ei kao kuhugi ka muud haigused ja tervisemured. Elu ja tervise kaitse kohustus on laiem, mis tähendab, et riigi ülesanne on hoida tervishoiusüsteemi ülekoormuse eest, et oleks tagatud igakülgne meditsiiniline abi.

Nii nagu koroonapandeemia esitas väljakutse meditsiinile kui teadusele ja Eesti tervishoiusüsteemile, pannes selle kohati viimse piirini proovile, pandi proovile ka meie kohtusüsteem. Selline kaebuste laine oli ennenägematu ja ootamatu ning kohtusüsteemile korralik katsumus. Tagantjärele tundub, et nii tervishoiusüsteem kui ka kohtud tõusid oma ülesannete kõrgusele. Kohtute töö koroonakriisi ajal näitab, et õigussüsteem väärtustab ja toetab arste ning teaduspõhist lähenemist, pidades õigustatuks ka kõigi ühiskonnaliikmete põhi-vabaduste teatavat riivet, kui see aitab hoida töös tervishoiusüsteemi. Selline kohtupraktika annab kindlust ka võimalikeks tulevasteks kohtuvaidlusteks, kus võivad üles kerkida meditsiiniõiguslikud küsimused. Seni saame ainult loota, et koroonakriisiga võrdväärselt väljakutsuvaid perioode enam ei tule või kui tuleb, siis on meie ühiskond nendeks paremini valmis.

VIITED

1. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 31. oktoobri 2022 otsus asjas 5-22-4.
2. Riigikohtu halduskolleegiumi 25. novembri 2021 otsus asjas 3-21-2241.